

Aspecte ale intonației graiului din Muntenii de Sus

de Oana PANAITE

1. INTRODUCERE

Atestat în anul 1803, Muntenii de Sus este situat la 6 km de județul Vaslui. Localitatea este inclusă în rețeaua punctelor NALR. Moldova și Bucovina - punctul 610 -, fiind anchetat de Vasile Arvinte. Graiul din Muntenii de Sus este descris ca fiind „insular”, cu particularități ardelenesti – africativizarea dentalelor *t*, *d* și a ocusivelor palatale *c*, *g*, deschiderea unor vocale, prezența ambelor arii de palatalizare. Locuitorii înșiși declară că „După tradiția locală, oamenii din sat sunt veniți, de mai multe generații, din Bucovina și din Ardeal” (NALR. Moldova și Bucovina, p. 298-299).

I p o t e z a d e l u c r u . Pornind de la constatarea cercetătorilor că graiul din Muntenii de Sus prezintă caracteristici fonetice ardelenesti și bucovinene, în comunicarea noastră, prin analiza intonației, aducem argumente pentru confirmarea ipotezei că migrarea populației nu a avut loc direct din Ardeal, ci indirect, prin Bucovina. Toponimul „Muntenii de Sus” reprezintă un argument în favoarea ipotezei enunțate - locuitorii din Bucovina se numesc munteni, apelativul pentru ceilalți fiind „țăreni” sau „di pi țară”

Obiective: I. descrierea unor aspecte ale intonației graiului din Muntenii de Sus; II. prezentarea comparată a intonației specifică graiului din Muntenii de Sus cu intonația graiului din Ardeal, respectiv Bucovina.

Metodologia cercetării. Metodologia cercetării noastre respectă directivele proiectului AMPER, atât în ceea ce privește culegerea datelor, cât și prelucrarea lor acustică prin intermediul rutinelor realizate în cadrul proiectului¹. AMPER își propune, în primul rând, stabilirea principalelor modele intonaționale romanice: enunțative și interogative „neutre” – enunțuri rostite fără focalizarea unor constituenți -, prin analiza enunțurilor cu structura SVO, de tipul *twp*: *Nevasta vede pasărea*. Chestionarul AMPER-ROM (pentru limba română) conține, datorită specificului intonațional al negației românești *nu*, și variantele negative ale enunțativelor și interogativelor.

C o r p u s u l a n a l i z a t . Pentru cercetarea noastră am utilizat materialul din arhiva AMPROM – anchetele au fost realizate de Adrian Turculeț, iar prelucrarea datelor de Oana Panaite și Adrian Turculeț. Am reținut din corpusul fix enunțurile cu structura sintactică SVO, fără extensiuni sintagmatice, având cuvintele în poziție inițială și finală de enunț oxitone, paroxitone și proparoxitone, prezentate în funcție de cele două modalități – enunțativă și interogativă, cu variantele afirmativă și negativă:

- *kwt*: *Un căpitan vede nevasta*;
- *pwt*: *Pasărea vede nevasta*;
- *twk*: *Nevasta vede un căpitan*;
- *twp*: *Nevasta vede pasărea*.

Fiecare enunț are cel puțin trei repetiții. Nu ne-am propus „focalizarea restrânsă” a unui anumit constituent, ci am încercat să obținem enunțuri neutre, cu focalizare largă, doar cu emfaza modală inerentă realizării interogativelor.

I n f o r m a t o r i i . Informatorii sunt N.A.F., femeie de 78 de ani, M.L., bărbat de 58 de ani, respectiv L.M, bărbat de 64 de ani. Originari din Muntenii de Sus, la fel ca părinții lor, bărbatul au terminat ciclul gimnazial în localitate și au urmat diferite școli profesionale (cu profil de chimie și tehnologia realizării mobilei); femeia are mai puțin de 4 clase.

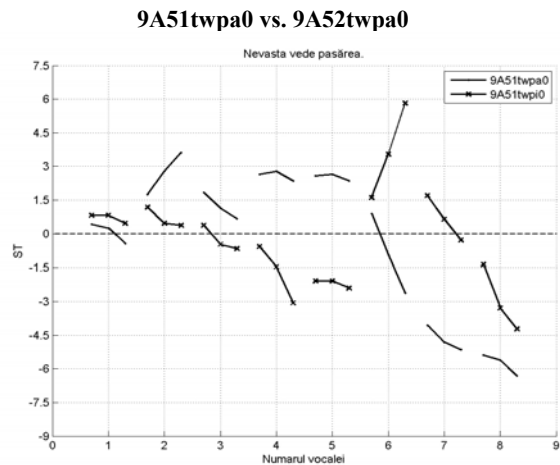
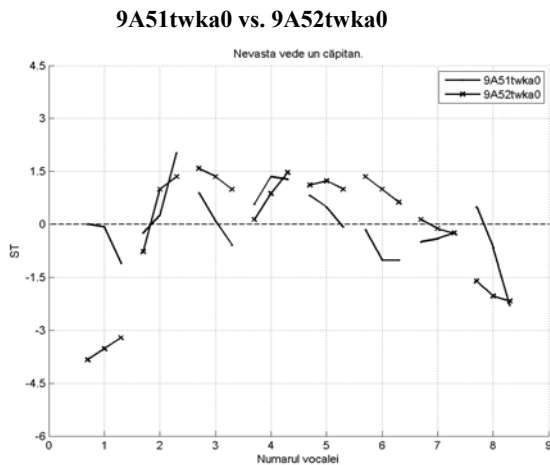
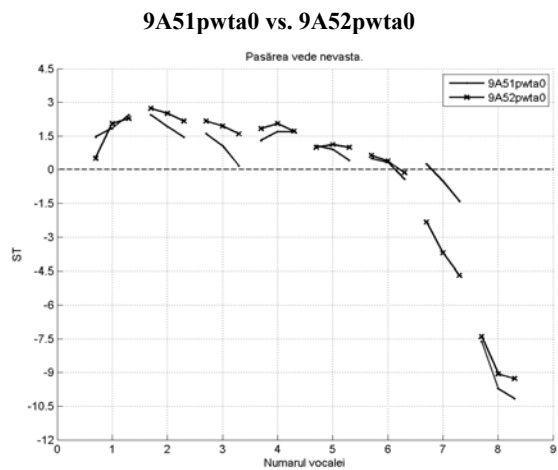
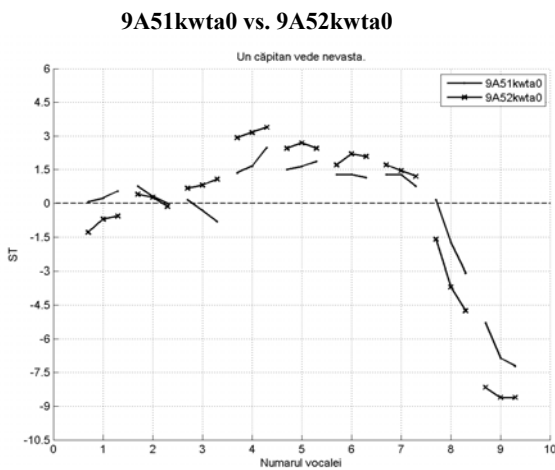
---

¹ Mulțumim lui Florin Beldianu care a adaptat scripturile din Matlab realizate de Antonio Romano pentru a genera reprezentările grafice din comunicarea noastră.

2. ASPECTE ALE INTONAȚIEI GRAIULUI DIN MUNTENII DE SUS

2.1. Enunțiativele afirmative (kwta, pwta, twka, twpa)

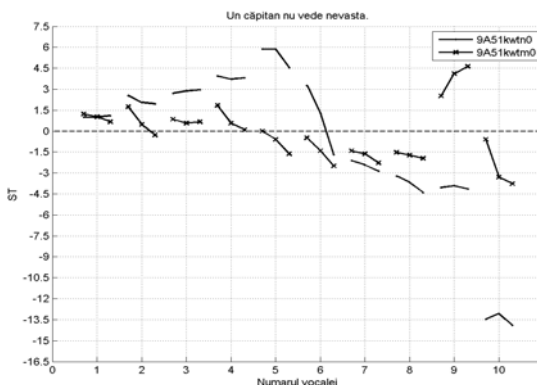
Toate unitățile accentuale sunt marcate prin accente tonale. Primul accent tonal realizează și primul vârf pe silaba accentuată, cu o ridicare medie de aproximativ 2,5 sT peste frecvența laringiană medie (Flm); al doilea vârf tonal cu o medie de 2,5 sT este pe silaba accentuată a verbului. În enunțul de tipul *twpa*, al doilea vârf tonal se menține și pe a doua silabă a verbului. Conturul terminal (CT) prezintă frecvența fundamentală (F0) în coborâre, având panta mai pronunțată pe silaba accentuată; ultima silabă a enunțului are o proeminență negativă de aproximativ 8 sT, cu variații în funcție de tipul accentual: 9 sT dacă elementul final este paroxiton (*kwta*, *pwta*), 7 sT pentru paroxiton (*twpa*), ajungând la doar 2 sT pentru oxiton (*twka*). Când primul constituent al enunțului este proparoxiton (*pasărea*), vârful tonal se alinează pe silaba posttonică (aproximativ 2,5 sT peste Flm).

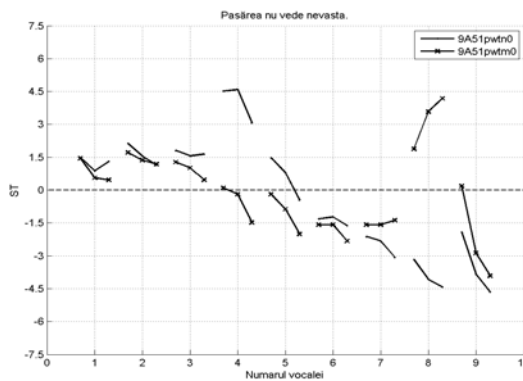
2.2. Enunțiativele negative (kwtn, pwtn, twkn, twpn)

Adverbul *nu* realizează în toate aceste enunțuri „silaba proeminentă”. Accentul/ accentele tonale precedente sunt de regulă mai puțin reliefate. După o reliefare a primei silabe accentuate - 4 sT în enunțurile cu primul constituent oxiton (*căpitan*), 3 sT în paroxiton (*nevasta*) sau a silabei posttonice în proparoxiton - *pasărea* (1,5 sT), de regulă se formează pe vocala *u* din *nu* un accent tonal circumflex ascendent-descendent, „specific emfazei” (Turculeț 2010), cu vârful la aproximativ 5 sT (250 Hz) peste Flm, după care F0 coboară abrupt intrasilabic și pe silaba accentuată a verbului: *vede* și apoi treptat, până la punctul cel mai de jos al enunțului - cu 3,5 sT sub Flm.

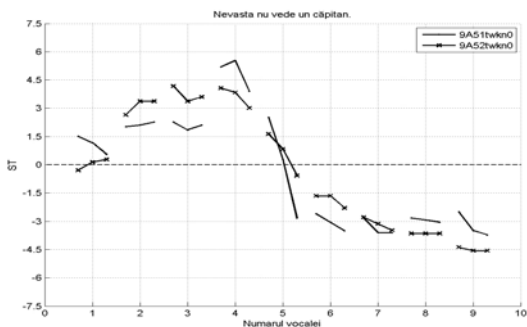
9A51kwtn0 vs. 9A52kwtn0

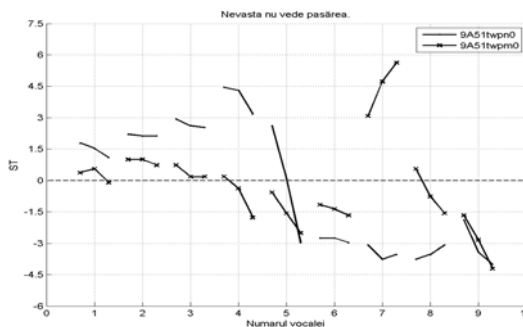
9A51pwtn0 vs. 9A52pwtn0

9A51twkn0 vs. 9A52twkn0

9A51twpn0 vs. 9A52twpn0

În unitatea tonală *nu vede* din enunțurile de tip *twkn* și *twpn* produse de informatorul 1, adverbul *nu* se remarcă prin preponderența tonală pozitivă, în timp ce *vede* se reliefează prin cea mai mare durată și intensitate din enunț: 101 ms și 79 dB în *9A51twkn* (aceeași intensitate și o durată comparabilă – 90 ms – caracterizează vocala accentuată din *nevasta*); 108 ms și 78 dB în *9A51twpn* (intensitatea este mai mică decât a vocalei accentuate și a celei posttonice din *nevasta*, dar comparabilă – 79 dB).

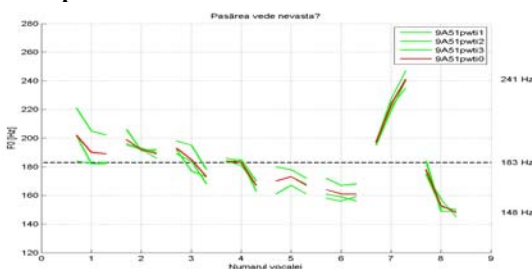
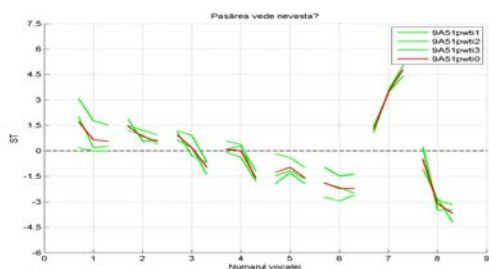
Adverbul *nu* se remarcă și la informatorul masculin prin preponderența tonală pozitivă, dar durata și intensitatea vocalei accentuate din *nevasta* sunt mai mari decât parametrii corespunzători ai vocalei accentuate din *vede* – vocala *a* – 83 ms și 81 dB în *9A52twkn*, 91 ms și 80 dB în *9A52twpn*, față de *é* din *vede*: 79 ms și 80 dB în *9A52twkn*, respectiv 80 ms și 81 dB în *9A52twpn*.

2.3. Interogativele totale afirmative (pwti, twki, twpi)

Structura accentuală a ultimului constituent – oxiton, paroxiton, proparoxiton determină, în aceste enunțuri, conturul intonațional care prezintă doar două accente tonale, verbul nede dezvoltând, pe lângă accentul lexical, și un accent tonal.

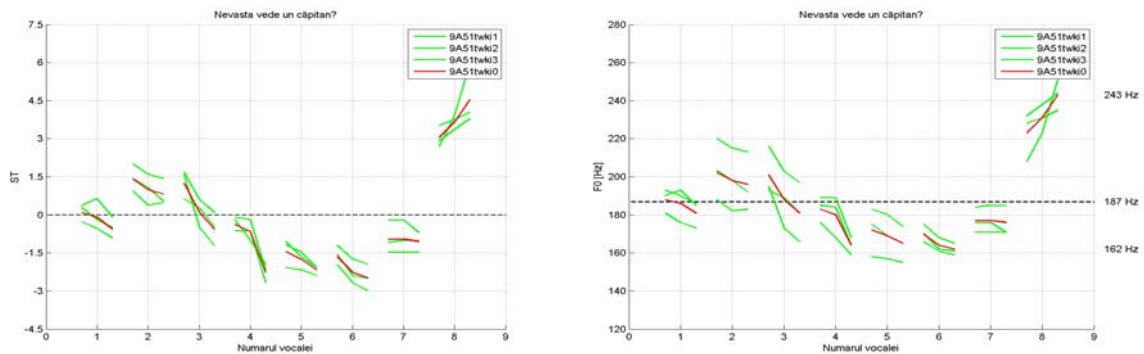
În *pwti*, primul accent tonal se află la începutul silabei accentuate: *pú(sărea)* – 202 Hz, la diferență mică față de vocala posttonică – 199 Hz; tonul coboară pe finalul vocalei accentuate a verbului *vé(de)* cu -1,5 sT sub Flm (aceasta prezintă un accent circumflex), păstrând un contur relativ plat pe ultima silabă a verbului, apoi coboară în trepte pe silabele următoare până la începutul ultimei vocale accentuate, atingând 241 Hz, cu 4,6 sT peste Flm și coboară pe ultima silabă a enunțului până la punctul cel mai de jos, 148 Hz, situat la -3,4 sT sub Flm.

9A51pwti0

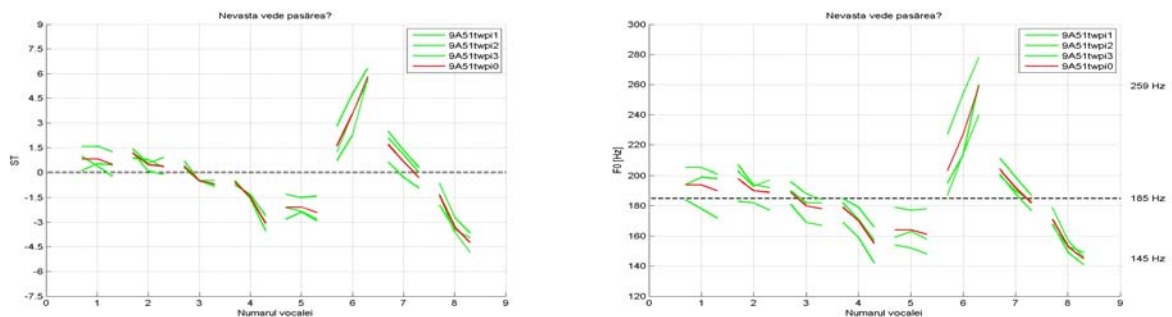
În *twki* primul vârf tonal: *nevásta* atinge, în medie, 203 Hz, cu 1,5 sT deasupra atacului primei vocale (care are loc puțin peste Flm – 188 Hz față de 187 Hz=Flm); după coborârea tonului pe vocala posttonică, acesta coboară mai puțin pe începutul silabei accentuate a verbului *vé(de)*, apoi abrupt intrasilabic până la 164 Hz, cu -2,2 sT sub Flm, apoi urcă la 172 Hz pe ultima silabă a verbului (rostită împreună cu articolul nehotărât *un* în diftongul *ju*), pentru a coborî treptat pe prima silabă a ultimului constituent al enunțului la 162 Hz, de unde începe să urce pe silabele următoare, atingând maximum de 243 Hz, cu 4,5 sT peste Flm, pe finalul ultimei vocale accentuate.

9A51twki0

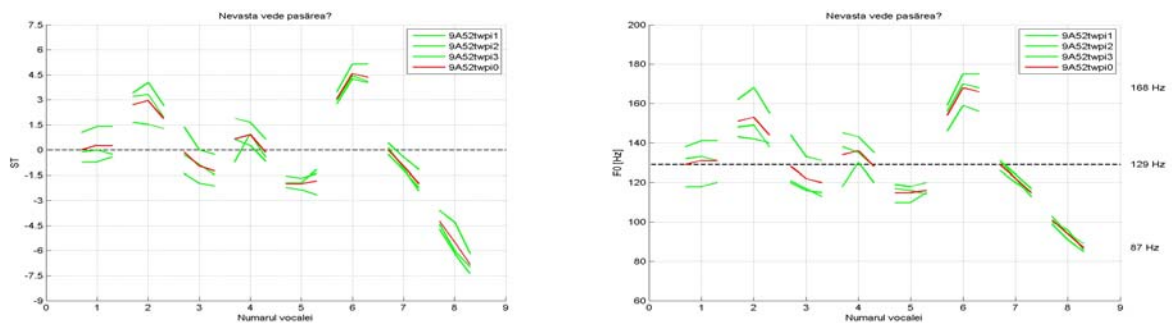

În *twpi* primul vârf tonal este poziționat diferit la cei doi informatori – pe începutul silabei accentuate: *nevásta*, la 198 Hz, cu 1,3 sT peste Flm, la informatorul 1, dar pe mijlocul silabei accentuate: *nevásta*, la 153 Hz, în medie cu 3 sT peste Flm, în cazul informatorului 2, unde prezintă un accent tonal circumflex. F0 coboară intrasilabic (la informatorul 2) și silabic (la ambii informatori), apoi tonul are un contur diferit la fiecare informator – **coboară** la informatorul 1 pe silaba accentuată a verbului *vé(de)* atingând 155 Hz, cu -3 sT sub Flm, începe să urce pe ultima silabă, ajungând pe prima silabă accentuată a ultimului cuvânt al enunțului la un vârf tonal de 259 Hz, la 5,9 sT peste Flm, apoi F0 coboară pe ultimele două silabe neaccentuate până la punctul cel mai de jos: 145 Hz, cu -4,4 sT sub Flm; dar **urcă** la informatorul 2 pe mijlocul silabei accentuate a verbului *vé(de)* realizând un al doilea vârf tonal la 136 Hz, apoi coboară intrasilabic și pe ultima silabă. Ultimul accent tonal este circumflex pe *pásărea*, cu vârful la 168 Hz, la 4,5 sT peste Flm, apoi F0 coboară intrasilabic și pe ultimele două silabe ale enunțului până la punctul cel mai de jos: 87 Hz, cu -7 sT sub Flm.

9A51twpi0

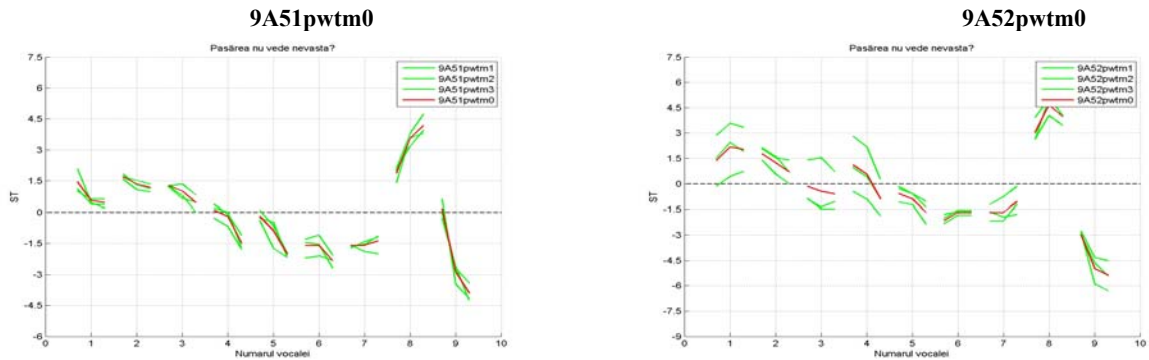

9A52twpi0

2.4. Interogativele totale negative (pwtm, twkm, twpm).

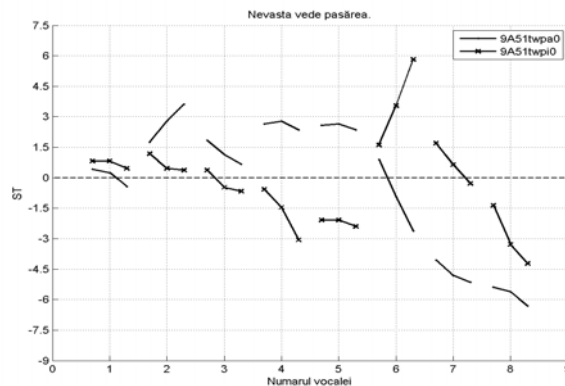
Conturul intonațional este similar cu cel al interogativelor afirmative; adverbul *nu* are un ton descendent, marcând începutul conturului tonal descendent în trepte al F0 care, precum în cazul interogativelor totale afirmative, crește doar pe silaba accentuată a ultimului cuvânt al enunțului, unde se realizează și vârful accentului tonal final – pe sfârșitul vocalei accentuate la informatorul 1, și pe mijlocul silabei accentuate la informatorul 2, indiferent de structura accentuală a ultimului constituent al enunțului. În cazul informatorului 2, accentul tonal final devine circumflex.

2.5. Comparație între enunțiative vs. interogative

Analiza conturilor intonaționale din graficul *twpa* vs. *twpi* este relevant pentru toate tipurile de enunțuri analizate, indiferent de structura accentuală a ultimului element al enunțului.

9A51twpa0 vs. 9A51twpi0

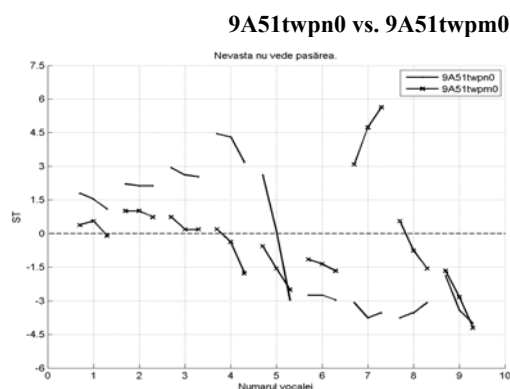
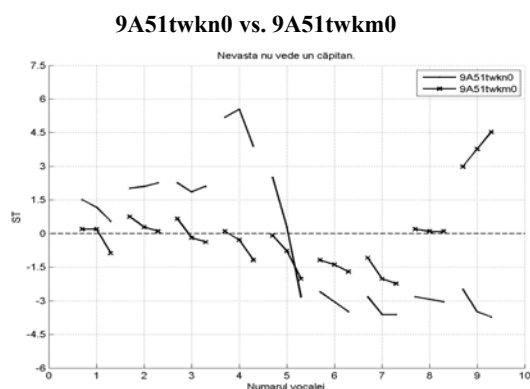
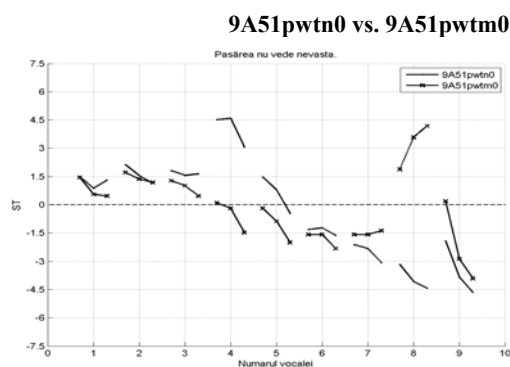
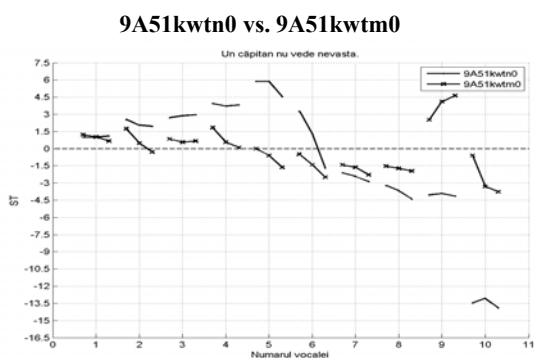

În enunțiativă primul vârf tonal este mult mai înalt, accentul tonal inițial fiind mai puțin marcat în interogativă; după limita sintagmatică, tonul crește marcând al doilea accent tonal pe verb, după care coboară treptat și abrupt pe ultima silabă a verbului și pe ultimele silabe ale enunțului.

În interogativă, după primul accent tonal, tonul coboară treptat pe verb, intrasilabic - pe silaba accentuată - și pe ultima silabă, realizând un contur intonațional relativ plat, urcând apoi brusc pe ultima silabă accentuată, unde realizează și al doilea vârf tonal.

Diferențierea celor două contururi începe pe silaba accentuată a verbului. Tonul final descendent al enunțiativei se termină, în toate tipurile de enunț, mai jos decât tonul descendent (mai înalt) al interogativei.

În varianta negativă de realizare a enunțurilor enunțiative și interogative absolute diferențierea începe cu adverbul *nu* – în enunțiative, tonul urcă foarte mult pe negație, apoi coboară abrupt pe silaba accentuată a verbului și treptat până la sfârșit, în timp ce în interogative, tonul rămâne jos pe *nu* și pe silabele următoare, marcând o creștere bruscă pe silaba accentuată finală.

3. Comparație cu intonația graiului din Mureșenii Bârgăului (comuna Tiha Bârgăului) și Prăleni (comuna Poiana Stampei)

Situate de-o parte și de alta a Carpaților Orientali, pe drumul european care face legătura între Moldova și Transilvania, cele două localități s-au format în urmă cu mai mult de două sute de ani, după realizarea acestui drum peste pasul Tihuța. La formarea comunei bucovinene un rol important l-au avut migrațiile din Nord-Estul Transilvaniei – numeroase particularități fonetice probează acest fenomen.

3.1. Enunțativele afirmative

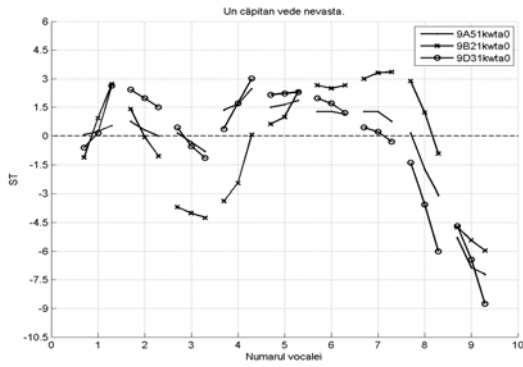
Conturul intonațional neutru al enunțativelor prezintă în toate graiurile analizate tendința de a marca unitățile accentuale și prin accente tonale. Dacă în graiul din Mureșenii Bârgăului și din Prăleni atacul F0 are loc, în general, sub Flm, în graiul din Muntenii de Sus acesta se realizează, în general, chiar la nivelul Flm. Frecvența fundamentală F0 coboară cu o pantă mare pe CT, în special pe ultima silabă accentuată a enunțului – în graiul din Mureșenii Bârgăului, în timp ce în graiul bucovinean și cel moldovenesc coborârea se realizează cu o pantă mai mică; cu excepția enunțului de tip *twka* cu final oxiton, punctul cel mai de jos la care ajunge F0 este mai mic în cazul graiului moldovenesc decât al celui bucovinean.

Accentul dezvoltat pe *un* în enunțul cu accent inițial oxiton (de tip *kwta*) din graiurile muntenesti nu se regăsește în graiul din Muntenii de Sus.

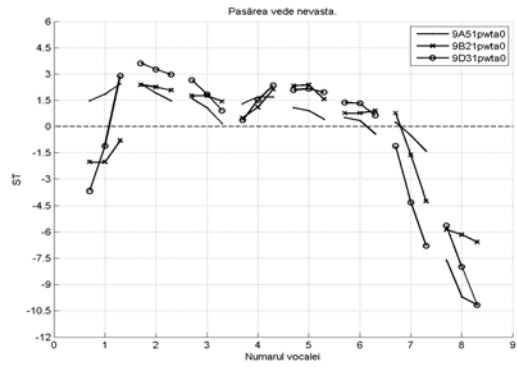
Tendința de emfatare a SV în cazul informatorului din Prăleni (*kwta*, *twpa*) nu se regăsește la nici unul dintre informatorii din celelalte zone.

Făcând abstracție de valorile absolute, conturul intonațional al graiului din Muntenii de Sus în enunțativele afirmative merge cu cel din Prăleni.

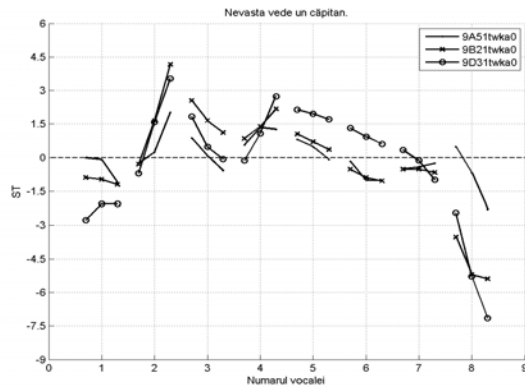
9A51kwta0 vs. 9B21kwta0 vs.9D31kwta0

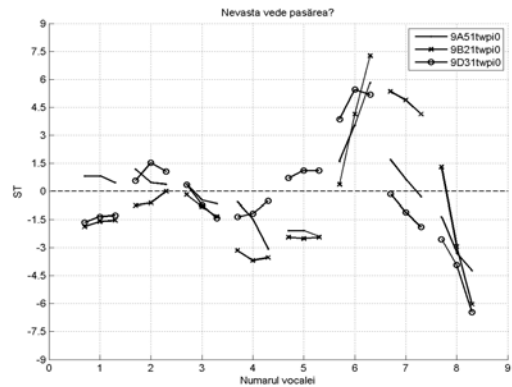
9A51pwta0 vs. 9B21pwta0 vs.9D31pwta0

9A51twka0 vs. 9B21twka0 vs.9D31twka0

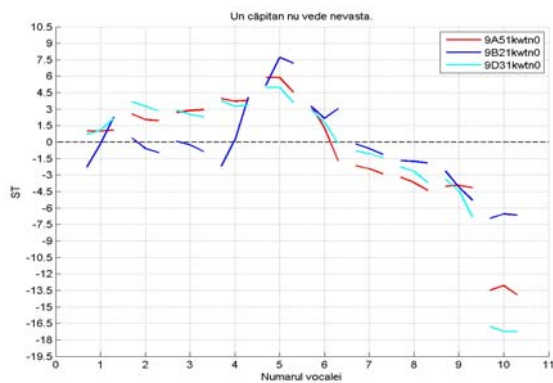

9A51twpa0 vs. 9B21twpa0 vs.9D31twpa0

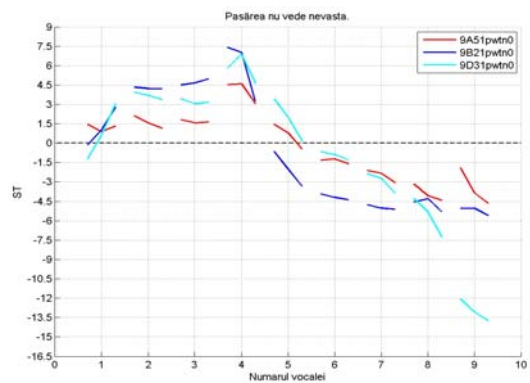

3.2. Enunțiativele totale negative. Trăsătură comună în cele două graiuri muntenești – emfaza adverbului de negație *nu* – se realizează, în grade diferite, și în intonația graiului din Muntenii de Sus – în enunțurile de tip *kwtn* și *twkn* vârful tonal pe negație este mai înalt în graiul din Muntenii de Sus decât în graiul din Mureșenii Bârgăului, dar mai jos decât în graiul din Prăleni. Specific conturului intonațional din Muntenii de Sus este durata mult mai mare a vocalei accentuate a verbului și coborârea mai abruptă intrasilabic și pe silaba următoare a verbului (enunțurile *kwtn*, *twkn*, *twpn*). Atacul F0 are loc și în cazul enunțiativelor negative sub Flm în graiurile muntenești, în timp ce în graiul din Muntenii de Sus peste Flm, în apropiere de aceasta; punctul final al conturului este în toate exemplele mai jos la Mureșenii Bârgăului și cel mai sus la graiul analizat. Cu toate aceste diferențe, conturul intonațional al graiului din Muntenii de Sus este și în enunțiativele negative asemănător cu cel din Prăleni.

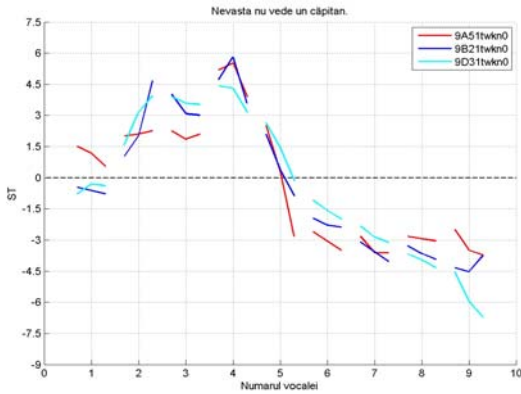
9A51kwtn0 vs. 9B21kwtn0 vs.9D31kwtn0

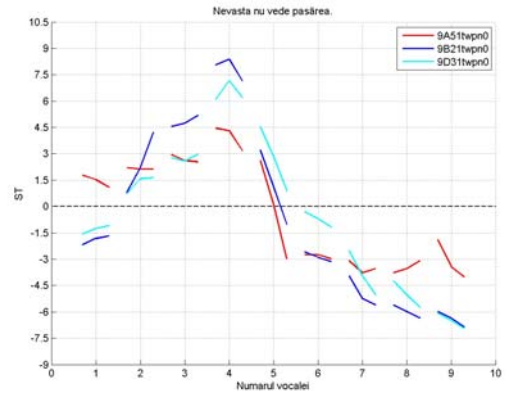
9A51pwtn0 vs. 9B21pwtn0 vs.9D31pwtn0

9A51twkn0 vs. 9B21twkn0 vs.9D31twkn0

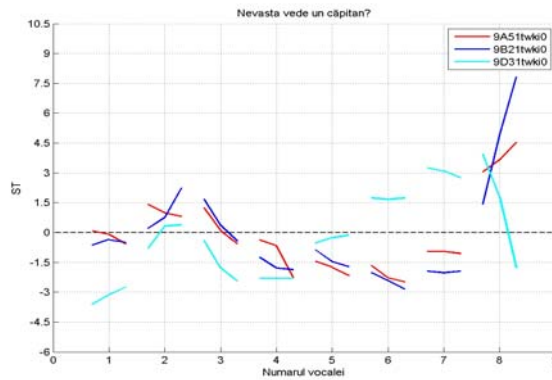

9A51twpn0 vs. 9B21twpn0 vs.9D31twpn0

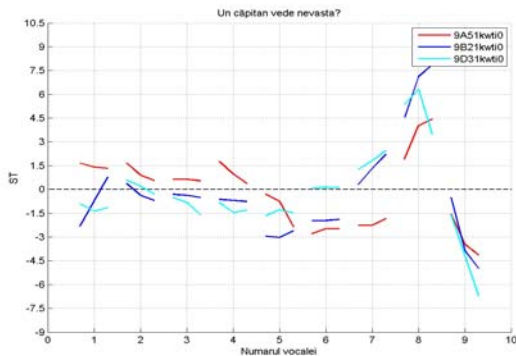
3.3. Interogativele totale afirmative. Deosebirea fundamentală între contururile intonaționale ale celor trei graiuri este evidentă în enunțul *twki*. Începând cu a doua silabă a verbului tonul fundamental urcă în trepte (*upstep*) și apoi coboară pe ultima silabă accentuată a enunțului, la informatorul din Mureșenii Bârgăului, în timp ce la informatorii din Prăleni și Muntenii de Sus, tonul coboară în trepte (*downstep*) și apoi urcă pe ultima silabă accentuată.

9A51twki0 vs. 9B21twki0 vs.9D31twki0

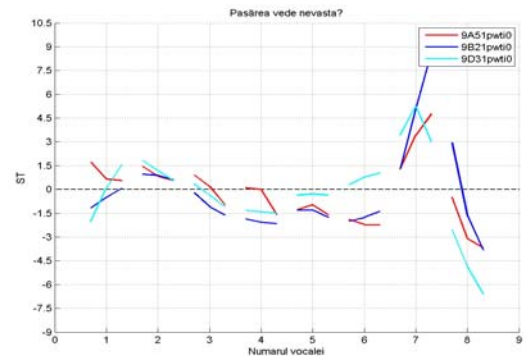

La interogativele cu final neoxiton (*kwti*, *pwti*, *twpi*) F0 urcă pe secvența preterminală, ascensiunea terminându-se la un punct foarte înalt la informatorul din Prăleni, realizând un accent ascendent înalt, în timp ce la informatorul din Mureșenii Bârgăului, tonul realizează un accent circumflex ascendent-descendent înalt. CT coboară pe silaba/ silabele posttonice, la informatorii din Prăleni și Muntenii de Sus, în timp ce la informatorul din Mureșenii Bârgăului coborârea se realizează și intrasilabic, pe vocala accentuată.

9A51kwti0 vs. 9B21kwti0 vs.9D31kwti0

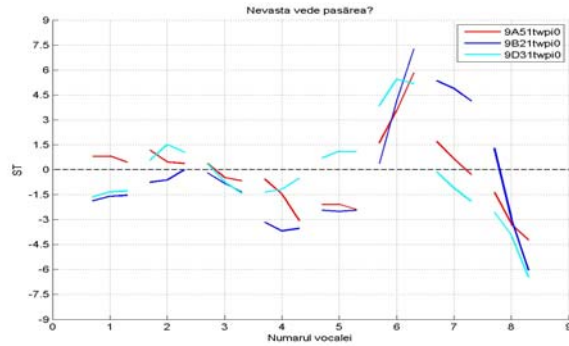

9A51pwti0 vs. 9B21pwti0 vs.9D31pwti0

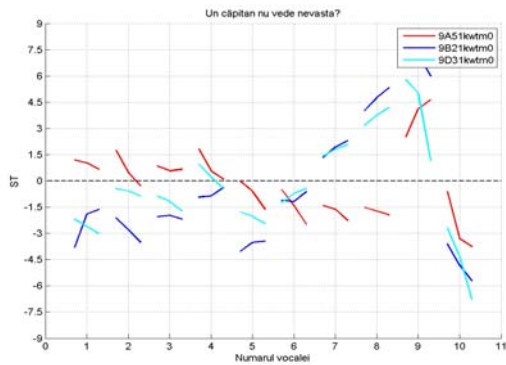

9A51twpi0 vs. 9B21twpi0 vs.9D31twpi0

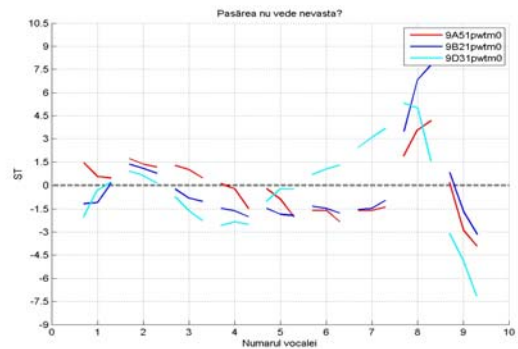

3.4. Interogativele totale negative au același contur intonațional ca interogativele totale afirmative; unitatea tonală formată din adverbul de negație și silaba accentuată a verbului *vé(de)* marchează, la un nivel coborât, limita sintagmatică. Pe silaba accentuată a verbului începe urcarea (Mureșenii Bârgăului), respectiv coborârea (Prăleni și Muntenii de Sus).

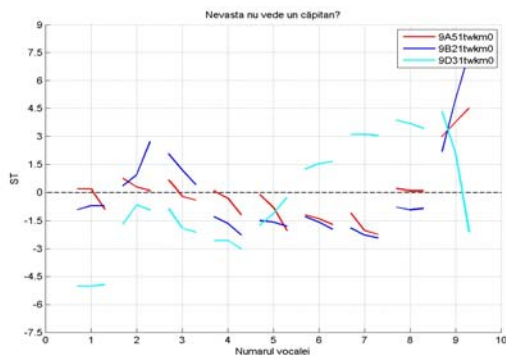
9A51kwtm0 vs. 9B21kwtm0 vs.9D31kwtm0

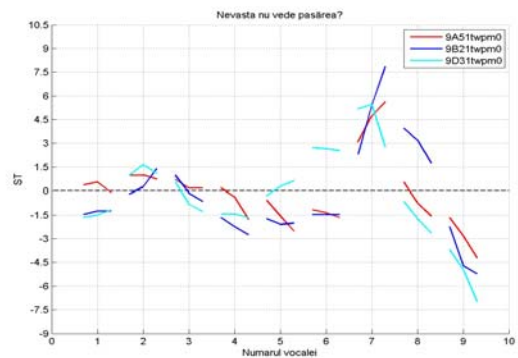
9A51pwtm0 vs. 9B21pwtm0 vs.9D31pwtm0

9A51twkm0 vs. 9B21 twkm0 vs.9D31twkm0

9A51twpm0 vs. 9B21 twpm0 vs.9D31twpm0

Concluzii

Analiza conturilor intonaționale neutre din cele trei graiuri comparate – moldovenesc, nord-moldovenesc (bucovinean) și ardelenesc – a reliefat existența a numeroase asemănări între graiul din Muntenii de Sus și Prăleni, indiferent de modalitatea – enunțiativă sau interogativă, cu cele două variante – afirmativă și negativă – enunțurilor analizate.

Asemănarea conturilor enunțiativă afirmative neutre este confirmată și de coeficientul de corelație relativ ridicat: 0.81 la *pwta*, 0.76 la *twka*. Diferențele existente vizează punctul în care are locul atacul F0 –peste Flm la MS și sub Flm la P - și conturul terminal care coboară mai mult în enunțul de tip *pwta* la MS și în enunțul de tip *twka* la P. Tendința de emfatare a verbului, constituentului final al enunțului sau a întregii SV manifestată la informatorul din P nu are corespondent la informatorul din MS, ale cărui contururi intonaționale sunt neutre.

În enunțativele negative, reliefaarea adverbului *nu*, mai accentuată și constantă la P, este mai evidentă la MS decât la MB; coeficientul de corelație variază între 0.89 și 0.94 (enunțurile *pwtm*, *twkn*, *twpn*).

Informatorul din Mureșenii Bârgăului realizează modelul *ardelenesc* în ceea ce privește conturul intonațional al interogativelor totale – contur preterminal ascendent, urmat de conturul terminal descendent înalt, diferit de al informatorilor din Muntenii de Sus și Prăleni: contur preterminal descendent, apoi ascendent pe silaba accentuată (în cazul finalului oxiton, conturul este descendent-ascendent) și descendent pe finalul enunțului (contur descendent-ascendent-descendent pentru enunțurile cu final neoxiton). Graficele și mai ales coeficientul de corelație arată că cea mai mare asemănare există la interogativele cu final oxiton: 0.91 la *twki* și mai mică la enunțurile cu final neoxiton: 0.83 la *pwtm*, 0.78 la *twpn*, față de coeficientul de corelație între conturul intonațional ardelenesc și cel moldovenesc - 0.03 la *twki* (final oxiton), 0.54 la *kwti*, 0.70 la *pwti* și 0.74 la *twpi*. Interogativele totale negative urmează același model ca interogativele totale afirmative – iar coeficientul de corelație îl confirmă – se situează între 0.90 (*twkm*) și 0.84 (*twpm* și *pwtm*) în cazul graiurilor din Moldova și Bucovina și între -0.01 (*twkm*) și 0.67 (*twpm*).

A c k n o w l e d g e m e n t . Cercetarea a fost finanțată din Fondul Social European de către Autoritatea de Management pentru Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [POSDRU/89/1.5/S/49944].

Bibliografie selectivă:

- ARVINTE, V., S. DUMISTRĂCEL, Ion A. FLOREA, Ion NUȚĂ, Adrian TURCULEȚ, *NALR. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori*, Editura Academiei RSR, București, 1987.
- DASCĂLU JINGA, Laurenția, *Organizarea prozodică a enunțului*, în *Gramatica limbii române, II. Enunțul*, Editura Academiei Române, București, ²2008, p. 946-991.
- TURCULEȚ, Adrian, L. BOTOȘĂNEANU, A. M. MINUȚ, *Cercetări acustice asupra unor aspecte regionale ale intonației*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» Iași (serie nouă), IIIe. Lingvistică, tom XLIX-L, p. 557-576.
- CELDRÁN, Eugenio Martínez, Ana Ma. Fernández PLANAS, Paolo ROSEANO, *Aproximación al estudio de la entonación de la región de Murcia: Caravaca de la Cruz y Bullas*, în Adrian Turculeț (ed.), *La variation diatopique de l'intonation dans le domaine roumain et roman*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2008.